

ΙΕ΄ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

«ΤΟ ΜΟΤΙΒΟ ΤΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΟΜΗΡΙΚΟΥΣ ΥΜΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ»

Δρ Ειρήνη Ροδοσθένους

Εισαγωγικά

Μελετώντας την αρχαία κυπριακή ποίηση διαπιστώνουμε ότι στο σύνολό της αποτελεί μια πολύ αξιόλογη πνευματική παραγωγή. Οι αρχαιολογικές ενδείξεις και οι γραπτές μαρτυρίες οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ. η επική ποίηση άκμαζε στην Κύπρο, όπως και το τραγούδι μέσα από τους ύμνους των Κυπρίων. Επιβεβαιώνεται, έτσι, αδιάψευστα η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα της Κύπρου και η επιμειξία του ελληνικού στοιχείου με τον αυτόχθονα πληθυσμό κυρίως μέσα από τη μύηση στη λατρεία της Αφροδίτης.

Αποτέλεσε για μας πρόκληση η δυνατότητα που μας δόθηκε, στο πλαίσιο των εργασιών αυτού του Συμποσίου, να αναζητήσουμε και να εισηγηθούμε τρόπους αξιοποίησης των *Ομηρικών Ύμνων στην Αφροδίτη* στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων.

Θελήσαμε να εντάξουμε τη μελέτη των *Ύμνων* αυτών όσο και των *Κυπρίων Επών* (Βοσκός, 2008) στην εισήγηση του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών των Αρχαίων Ελληνικών της Γ΄ Γυμνασίου, που αφορά στη διδασκαλία αποσπασμάτων από το έργο του Κλεάρχου του Σολέα (Ταϊφάκος, 2008). Επιχειρήθηκε η γνωριμία των μαθητών με τα συγκεκριμένα κείμενα κατά τη διδακτική πράξη και ολοκληρώθηκε η προσπάθεια στο πλαίσιο της λειτουργίας των Ομίλων, επιδιώκοντας να αξιοποιήσουμε γνώσεις και δεξιότητες των μαθητών μας στην απαγγελία, στη μουσική και τον χορό. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η καλλιέργεια ενδιαφέροντος από τα παιδιά για την «ανακάλυψη» των μυστικών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, των κειμένων, της λογοτεχνίας, του αρχαίου κόσμου, των ιδεών που ανέπτυξε, και του τρόπου με τον οποίον η αρχαιότητα «ζει» μέσα στον σύγχρονο κόσμο.

Με δεδομένο ότι η μάθηση αποτελεί μια διαδικασία οικοδόμησης προσωπικού νοήματος, βάσει του τι κουβαλά κάθε μαθητής, επιδιώχθηκε, κατά τον καθορισμό των στόχων και

τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, να ανταποκριθούμε στην ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ των παιδιών, επιτυγχάνοντας τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας σε τάξεις μικτής ικανότητας.

Ένα δημιουργικό τρόπο αξιοποίησης της σημερινής μας εισήγησης θα έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στη συνέχεια. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τόσο η Διευθύντρια του Γυμνασίου Κοκκινοτριμιθιάς, κα Μαρία Τοπούζη, όσο και η φιλόλογος κα Μαρία Ακαθιώτη και η μουσικός κα Αυγή Κοζάκη, αγκάλιασαν με ιδιαίτερη ζέση την πρότασή μας και ενεπλάκησαν ενεργά στην υλοποίησή της.

Η προσπάθεια αυτή στόχευε:

Οι μαθητές και οι μαθήτριάς μας:

- Να γνωρίσουν την αρχαία κυπριακή ποίηση και να συνειδητοποιήσουν τη λογοτεχνική της αξία, τον λυρισμό και την αισθητική της ομορφιά.
- Να ασκηθούν στην άντληση πληροφοριών που αφορούν στη λατρεία της Αφροδίτης.
- Να ασκηθούν στη συνανάγνωση κειμένων με στόχο την ανάδειξη των κοινών θεματικών αξόνων:
  - κάλλος/στολισμός – ζωή
  - χάρες/ομορφιά – φύση
  - αισθητικές αξίες – ηθικές αξίες
- Να γνωρίσουν τον πλούτο της Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας και να κατανοήσουν τη σχέση της με έργα της ευρύτερης Ελληνικής Γραμματείας, να διαπιστώσουν τον ενιαίο χαρακτήρα της ελληνικής γλώσσας και τη διαχρονικότητα των εθών σχετικά με την ομορφιά και τον στολισμό.
- Να καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίας και
- Να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους.

Στη νεοελληνική λογοτεχνία υπάρχει ένας σημασιακός κώδικας σύμφωνα με τον οποίο η συνάρτηση του *κάλλους* με το *αγαθό* εμφανίζεται σταθερά ως σχέση ισοδυναμίας ή ταυτότητας, η οποία λειτουργεί σε πολλά επίπεδα και παίρνει διάφορες ισότιμες εκφράσεις: *κάλλος=αγαθό*, *ομορφιά=καλοσύνη*, *ηθικές αξίες=αισθητικές αξίες*.

Ο κώδικας αυτός ανιχνεύεται τόσο στην ποίηση όσο και στην πεζογραφία, ισχύει τόσο για τη γραπτή όσο και για την προφορική λογοτεχνία και εκτείνεται όχι μόνο στη νεοελληνική αλλά και στη βυζαντινή λογοτεχνία, στα αρχαία ελληνικά ή λατινικά κείμενα. Τις αφετηρίες του κώδικα αυτού αναγνωρίζουμε στο κλασικό ανθρωπιστικό ιδεώδες του “καλού καγαθού”, που οι εκφράσεις του υπερβαίνουν τα όρια της λογοτεχνίας. Στοιχεία του αναγνωρίζουμε ακόμη και στη βυζαντινή εκκλησιαστική υμνογραφία, όπου, όπως θα δούμε, το *αγαθό* αλλά και το *θείο* εγκωμιάζονται ως εκφράσεις του ωραίου.

Υιοθετείται η τεχνική της συνανάγνωσης κειμένων, η οποία στοχεύει στο να ασκήσει τους μαθητές στην αναζήτηση και ανεύρεση των κοινών θεματικών αξόνων, όπως είναι το θέμα του φυσικού κάλλους σε σχέση με την αξία του ανεκτίμητου ήθους.

Οι μαθητές συνεργάζονται στις ομάδες τους, για να επεξεργαστούν το κοινό φύλλο εργασίας που τους δίνεται. Έχουν να ασχοληθούν με τρεις Δραστηριότητες:

Η πρώτη αφορά σε μια πρώτη γνωριμία με την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία και συγκεκριμένα με αποσπάσματα από το έργο του Κλεάρχου του Σολέα. Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν το θεματικό μοτίβο του κάλλους και να συνειδητοποιήσουν ότι η αναφορά σε αυτό ισοδυναμεί με έπαινο σε υπερθετικό βαθμό, καθώς η φύση αποτελεί το μέγιστο μέτρο που δίνει στο αντικείμενο του θαυμασμού και του επαίνου συμπαντική αξία. Η μια λοιπόν υμνούμενη αξία, που παίρνει μέσα απ’ αυτήν την εικονοπλασία κοσμικές διαστάσεις, είναι το φυσικό κάλλος, ενώ η άλλη είναι η ηθική υπόσταση των προσώπων.

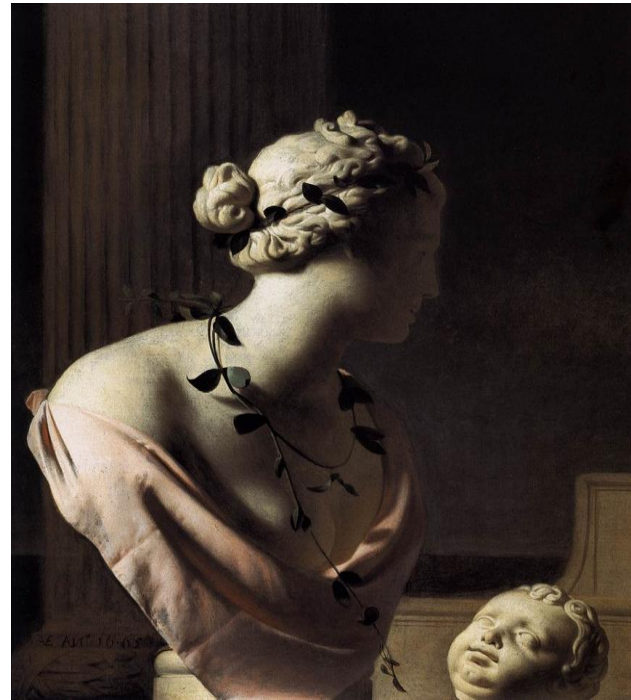
«Διὰ τί, φησί, μετὰ χειῖρας ἄνθη καὶ μῆλα καὶ τοιαῦτα φέρομεν; Πότερον, ὅτι καὶ διὰ τῆς τούτων ἀγαπήσεως ἡ φύσις μηνύει τοὺς τῆς ἄφας ἔχοντας τὴν ἐπιθυμίαν; Διὰ τοῦτ’ οὖν οἶονεὶ δεῖγμα τῆς ὄψεως τὰ ἀφαῖα μετὰ χειῖρας ἔχουσιν καὶ χαίρουσιν αὐτοῖς; [...] εἰ μὴ ἄρα τοῦ περὶ αὐτοὺς κόσμου χάριν, καθάπερ ἄλλο τι τῶν πρὸς καλλωπισμὸν συντεινόντων,

ἔχουσί τε ταῦτα καὶ χαίρουσιν αὐτοῖς. οὐ γὰρ μόνον στεφανουμένων τοῖς ἀφαιίοις ἄνθεσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ χεῖρας ἐχόντων, τὸ πᾶν εἶδος ἐπικοσμεῖται. Τάχα δ' ἴσως φιλικάλους εἶναι. δηλοῖ δὲ τὸ τῶν καλῶν ἐρᾶν καὶ πρὸς τὰ ἀφαῖα φιλικῶς ἔχειν.»

Στη συνέχεια, δίνεται στους μαθητές οι ευκαιρία να ασχοληθούν με την Αρχαία Κυπριακή Επική ποίηση και συγκεκριμένα με τους Ομηρικούς Ὑμνους και τα *Κύπρια Ἐπη*. Αναζητούν και πάλι το μοτίβο του κάλλους σε σχέση με την έννοια του στολισμού της Αφροδίτης αυτή τη φορά.

Υ2 (VI) Εἶς Ἀφροδίτην

Αἰδοῖν χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην
ἄισομαι, ἧ πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν
εἰναλίης, ὄθι μιν Ζεφύρου μένος ὕγρὸν
ἄέντος
ἦνεικεν κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἀφρῶ ἔνι μαλακῶ· τὴν δὲ χρυσάμπυκες Ἴβραι
δέξαντ' ἀσπασίως, περὶ δ' ἄμβροτα εἶματα
ἔσαν,
κρατὶ δ' ἐπ' ἀθανάτῳ στεφάνην εὐτυκτον
ἔθηκαν
καλὴν χρυσεῖην, ἐν δὲ τρητοῖσι λαβοῖσιν
ἄνθεμ' ὀρειχάλκου χρυσοῖό τε τιμήεντος,
δειρῆι δ' ἀμφ' ἀπαλῆι καὶ στήθεσιν
ἀργυφέοισιν
ὄρμοισι χρυσεοῖσιν ἐκόσμεον οἷσί περ αὐταὶ
Ἴβραι κοσμεῖσθην χρυσάμπυκες ὀππότ' ἴοιεν
ἔς χορὸν ἡμερόεντα θεῶν καὶ δώματα πατρός.

Κύπρια Έπη

*Εἶματα μὲν χροῖ ἔστο τὰ οἱ Χάριτες τε καὶ Ἴβραι
Ποίησαν καὶ ἔβαψαν ἐν ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
οἷα φοροῦσ' Ἴβραι, ἐν τε κρόκῳ ἐν ὑακίνθῳ
ἐν τε ἴῳ θαλέθοντι ῥόδου τ' ἐνὶ ἄνθει καλῶν
ἠδέϊ νεκτερέῳ, ἐν τ' ἄμβροσίαις καλύκεσσιν,
ἄνθεσι ναρκίσσου καλλιρόου· τοῖ' Ἀφροδίτη
ἄραις παντοίαις τεθυωμένα εἶματα ἔστο.*

Μέσα στη λογοτεχνική παράδοση, η υπέρτατη έκφραση τιμής και αναγνώρισης προέρχεται από τη φύση. Η έκφραση αυτή ισοδυναμεί με έπαινο σε υπερθετικό βαθμό, καθώς η φύση αποτελεί το μέγιστο μέτρο που δίνει στο αντικείμενο του θαυμασμού και του επαίνου συμπαντική αξία.

Μέσα από τη δεύτερη δραστηριότητα δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να διαβάσουν κείμενα της λατινικής λογοτεχνίας. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να τονίσουμε ότι στο Νέο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών των Αρχαίων Ελληνικών ως σημαντική καινοτομία εισάγεται η συμπερίληψη σε επίμετρο των Ανθολογίων Παραλλήλων Κειμένων (για το Γυμνάσιο και το Λύκειο) κειμένων της Λατινικής Γραμματείας από μετάφραση. Η προσπάθεια αυτή στοχεύει στο να καταδειχθεί η συνέχεια της Κλασικής παράδοσης και η οργανική σχέση του Ρωμαϊκού κόσμου με τον Ελληνικό, και να μελετηθεί η πρόσληψη και επίδραση της Ελληνικής Λογοτεχνίας στη Λατινική, και διαμέσου αυτής στην Ευρωπαϊκή.

Η Τρίτη δραστηριότητα οδηγεί τους μαθητές στη συνανάγνωση κειμένων της βυζαντινής υμνογραφίας και της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Διαπιστώνουν ότι στα κείμενα αυτά προβάλλεται η μορφή της Παναγίας ως πρότυπο αγιότητας και αρετής, πνευματικού κάλλους. Συγκεντρώνει στο πρόσωπό της την υπέρτατη πνευματική ομορφιά. Καλούμε και πάλι τα παιδιά να διακρίνουν τον ρόλο της φύσης στην εξύμνηση της Παναγίας

και να συνειδητοποιήσουν ότι το κάλλος ταυτίζεται με το αγαθό αλλά και το θείο και εγκωμιάζεται ως έκφραση του ωραίου.

Στη συνέχεια επιλέγονται κείμενα από τη νεοελληνική λογοτεχνία και ιδιαίτερα από το έργο του Διονύσιου Σολωμού, το ποίημα «Εις Φραγκίσκα Φραίζερ» που είναι ένας ύμνος σε μια ιδανική κόρη .

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ

*Μικρός προφήτης έριξε σε κορασιά τα μάτια
και στους κρυφούς του λογισμούς, χαρά γιομάτους, είπε:
Κι αν για τα πόδια σου, Καλή, κι αν για την κεφαλή σου
κρίνους ο λίθος έβγανε, χρυσό στεφάνι ο ήλιος,
δώρο δεν έχουνε για σε και για το μέσα πλούτος.
Όμορφος κόσμος, ηθικός, αγγελικά πλασμένος!*

(Σολωμού *Αυτόγραφα Έργα* [:ΑΕ] 504.13-18)

Αναζητούνται τα στοιχεία που συνθέτουν το ιδεώδες που γίνεται αντικείμενο θαυμασμού και ύμνου από τον ποιητή; «αν για τα πόδια σου», «κρίνους ο λίθος έβγανε», «αν για την κεφαλή σου» «ο ήλιος (έβγανε, εννοείται) χρυσό στεφάνι». Τα στοιχεία παραπέμπουν στο φυσικό κάλλος, που αναγνωρίζουν και επιβραβεύουν ο λίθος (μετωνυμία της γης) και ο ήλιος, με κρίνους και χρυσό φωτοστέφανο. Ο προσδιορισμός «αγγελικά πλασμένος» προσθέτει ένα ακόμη ουσιαστικό στοιχείο σ' αυτή τη σημασιοδότηση. Έχουμε λοιπόν μια κλιμάκωση υπερθετικών εκφράσεων, που ορίζουν τα συστατικά στοιχεία της ιδανικής κόρης, το κάλλος και το αγαθό.

Αποσπάσματα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* και τον *Πόρφυρα* μελετήθηκαν από τους μαθητές και τις μαθήτριες και διαπιστώθηκε η σολωμική ανθρωπολογία και κοσμολογία, ότι δηλ. το κάλλος και το αγαθό δεν είναι μόνο ιδιότητες του ανθρώπου και του θεού. Είναι πρώτα απ' όλα ιδιότητες της φύσης: Άρα η φύση είναι θεία, ο άνθρωπος είναι θείος. Έχουμε λοιπόν έναν σημασιακό κώδικα όπου οι ιδιότητες του κάλλους και του αγαθού αποτελούν μιαν εξίσωση. Όπου υπάρχει το κάλλος, υπάρχει και το αγαθό και αντίστροφα. Δε νοείται ομορφιά χωρίς καλοσύνη και καλοσύνη δίχως ομορφιά.

Δόθηκε η δυνατότητα να αναζητηθεί, επίσης, το στοιχείο της φύσης και η ομορφιά της κόρης μέσα από τον πλούτο των δημοτικών τραγουδιών της Κύπρου:

*Άσπρα είναι τα ρούχα σου, άσπρη τζ' η φορεσιά σου,
άσπρα λουλούδια πέφτουν που την περπατησιάν σου.*

*Κτενίστε την, βρουλλίστε την, πάρτε τα ποκτεννίδκια,
τζαι δώστε τα στον χρυσοχόν, να κάμει δακτυλίδκια.*

Τέλος οι μαθητές και οι μαθήτριες κλήθηκαν να δημιουργήσουν και να πρωτοτυπήσουν, αξιοποιώντας τις γνώσεις που σταδιακά απέκτησαν από την αναζήτησή τους. Έντυσαν με μουσική τα κείμενα που μελέτησαν: μελοποίησαν αποσπάσματα από τους Ομηρικούς Ύμνους στην Αφροδίτη, έψαλλαν από τη Βυζαντινή Υμνογραφία το τροπάριο «Την ωραιότητα της παρθενίας σου», τραγούδησαν και χόρεψαν, αναπαριστώντας τον στολισμό της νύφης, κατά τον παραδοσιακό κυπριακό γάμο.

Η όλη προσπάθεια ολοκληρώνεται σήμερα εδώ με τη μορφή ενός δρωμένου, μιας μουσικής πανδαισίας. Ας απολαύσουμε τους μαθητές και τις μαθήτριές μας.
Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.